

שוויון בנישואין וביחסי משפחה: 4/2/1994
המלצה כללית מס' 21 של הוועדה לביטול
אפליה נגד נשים לצורותיה

ראשי התיבות של שם האמנה: CEDAW

המלצה כללית מס' 21

שוויון בנישואין וביחסי משפחה

(המושב ה-13) *

1. האמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיה (החלטה מס' 34/180 של העצרת הכללית של האו"ם, נספח) מאשרת את זכויות האדם השוות של נשים וגברים בחברה ובמשפחה. לאמנה מקום חשוב בין האמנות הבינלאומיות העוסקות בזכויות האדם.
2. אמנות והצהרות אחרות מייחסות גם הן חשיבות רבה למשפחה ולמעמד האישה בתוכה. אלה כוללות את ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם (החלטה 217/A (III) של העצרת הכללית של האו"ם), האמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (החלטה XXI A 2200), האמנה בדבר אזרחותן של נשים נשואות (החלטה 1040 (XI), נספח), האמנה בדבר הסכמה לנישואין, גיל מינימום לנישואין ורישום נישואין (החלטה 1763 A (XVIII), נספח) וכן ההמלצה בנושא זה שבאה בעקבותיהן (החלטה 2018 (XX)), ואסטרטגיות ניירובי הצופות פני עתיד לקידומן של נשים.

3. האמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיה מזכירה את זכויות הנשים שאינן ניתנות להעברה ואשר מגולמות באמנות ובהצהרות שהוזכרו לעיל, אך היא הולכת צעד נוסף ומכירה בחשיבות התרבות והמסורת בעיצוב החשיבה וההתנהגות של גברים ונשים ובתפקיד המרכזי שהן ממלאות בהגבלת מימושן של זכויות יסוד על-ידי נשים.

רקע

4. שנת 1994 הוגדרה על-ידי העצרת הכללית בהחלטה 44/82 כשנה הבינלאומית של המשפחה. הוועדה מבקשת לנצל הזדמנות זו כדי להדגיש את חשיבות השמירה על זכויות היסוד של נשים בתוך המשפחה כאחד האמצעים שיתמכו בחגיגות הלאומיות שיתקיימו ויעודדו אותן.

5. לאחר שבחרה לציין בדרך זו את השנה הבינלאומית של המשפחה, הוועדה מעוניינת לנתח שלושה סעיפים בעלי חשיבות מיוחדת באמנה בכל הנוגע למעמד האישה במשפחה:

סעיף 9

1. המדינות שהן צד באמנה יעניקו לנשים זכויות שוות לתנאי הגברים לרכוש, להחליף או לשמור את אזרחותן. הן יבטיחו במיוחד כי לא נישואים עם זר, ולא המרת אזרחות בידי הבעל במשך הנישואים, ישנו אוטומטית את אזרחות האישה, יעשו אותה לחסרת אזרחות, או יכפו עליה את אזרחות הבעל.

2. מדינות שהן צד באמנה יעניקו לנשים זכויות שוות לתנאי הגברים באשר לאזרחות של ילדיהן.

הערה

6. האזרחות חיונית להשתתפות מלאה בחברה. ככלל, מדינות מעניקות אזרחות לאנשים הנולדים במדינה. כמו כן, ניתן לרכוש אזרחות באמצעות התיישבות, או שהיא ניתנת מטעמים הומניטאריים כגון היותו של אדם נטול אזרחות כלשהי. מנשים שאין להן מעמד של אזרחיות נשללת הזכות להצביע או להציג מועמדות למשרות ציבוריות, ועלולה להישלל מהן הגישה להטבות ציבוריות והיכולת לבחור מקום מגורים. ראוי שאישה בגירה תוכל לשנות את אזרחותה וכי לא תינטל ממנה האזרחות באופן שרירותי בשל נישואין או פירוק של נישואין או כיוון שבעלה או אביה שינו את אזרחותם.

סעיף 15

1. המדינות שהן צד באמנה יעניקו לנשים שוויון עם גברים בפני החוק.
2. המדינות שהן צד באמנה יעניקו לנשים, בעניינים אזרחיים, כשירות משפטית זהה לזו של גברים ואותן הזדמנויות להשתמש בכשירות זו. במיוחד, הן יתנו לנשים זכויות שוות לכרות חוזים ולנהל רכוש, וינהגו בהן יחס שווה בכל שלבי ההליכים בבתי משפט ובבתי דין.
3. המדינות שהן צד באמנה מסכימות כי כל החוזים וכל המסמכים הפרטיים האחרים מכל סוג שלהם תוצא משפטי המכוון להגבלת כשירותן המשפטית של נשים יראו אותם בטלים ומבוטלים.
4. המדינות שהן צד באמנה יעניקו לגברים ולנשים זכויות שוות לגבי החוק הנוגע לתנועת בני אדם ולחופש לבחור את מגוריהם ומקום מושבם.

הערה

7. כאשר אישה אינה יכולה כלל לכרות חוזים או שתהיה לה גישה לאשראי כספי, או שדברים אלה יתאפשרו לה רק בהסכמה של בעלה או של בן משפחה ממין זכר, או כאשר הוא ערב לה, נשללת ממנה עצמאותה המשפטית. כל הגבלה כזו מונעת ממנה להחזיק ברכוש כבעלים בלעדיים ואינה מאפשרת לה לנהל משפטית עסק משלה או לכרות חוזים מכל סוג שהוא. הגבלות כאלה פוגעות באופן חמור ביכולתה של האישה להתפרנס בעצמה ולפרנס את התלויים בה.
8. זכותה של אישה לפנות לערכאות מוגבלת בארצות מסוימות על-ידי חוקים או באמצעות הגבלת גישתה לייעוץ משפטי ויכולתה לזכות בסעד באמצעות בתי המשפט. בארצות אחרות, מעמד האישה כעדה או עדותה זוכים לכבוד או למשקל פחותים בהשוואה לאלה של הגבר. חוקים או מנהגים כאלה מגבילים בפועל את זכותה של אישה לחתור לקבל את חלקה השווה ברכוש או לשמור עליו ופוגעים במעמדה כחברה עצמאית, אחראית ומוערכת בקהילתה. כאשר מדינות מגבילות את כשרותה המשפטית של אישה באמצעות חוקיהם, או מתירות ליחידים או למוסדות לעשות כן, הן שוללות מנשים את זכותן לשוויון עם גברים ופוגעות ביכולתן של נשים להתפרנס בעצמן ולפרנס את התלויים בהן.
9. מקום מושב הוא מושג במדינות המשפט המקובל המתייחס למדינה שבה אדם מתכוון לגור ושאת סמכות השיפוט שלה הוא מקבל. במקור, ילד רוכש לעצמו מקום מושב דרך הוריו, אך בבגרות המונח מציין את המדינה שבה אדם גר באורח

רגיל ואשר בה הוא מתכוון לגור באופן קבוע. בחינת דוחות של מדינות שהן צד לאמנה מעלה, כמו במקרה של אזרחות, כי לא תמיד נשים מורשות בחוק לבחור את מקום מושבן. בדומה לאזרחות, אישה בגירה צריכה להיות מסוגלת לשנות על-פי רצונה גם את מקום מושבה, ללא קשר למעמדה המשפחתי. כל ההגבלות על זכותה של אישה לבחור מקום מושב בתנאים זהים לאלה של גבר עלולות לפגוע בגישתה לבתי המשפט במדינה שבה היא חיה או למנוע ממנה להיכנס למדינה או לעזוב אותה בעצמה באורח חופשי.

10. למהגרות המתגוררות ועובדות באורח זמני במדינה אחרת יש לתת אותן זכויות כמו לגברים לגבי הצטרפות של בעליהן, בני זוגן או ילדיהן.

סעיף 16

1. המדינות שהן צד באמנה ינקטו כל האמצעים המתאימים כדי לבטל אפליה נגד נשים בכל העניינים הנוגעים לנישואין וליחסי משפחה, ובמיוחד יבטיחו, על בסיס של שוויון בין גברים ונשים:

- (א) זכות שווה להתקשר בנישואין;
- (ב) זכות שווה לבחור בן זוג באורח חופשי ולהתקשר בנישואין אך ורק בהסכמתן החופשית והמלאה;
- (ג) זכויות וחובות שוות במשך הנישואין ובעת פירוקם;
- (ד) זכויות וחובות שוות כהורים, ללא שים לב למעמד המשפחתי, בעניינים הנוגעים לילדיהן; בכל מקרה יהא עניינם של הילדים בעל חשיבות עליונה;
- (ה) זכויות שוות להחליט באורח חופשי ואחראי לגבי מספר הילדים ומרווח הזמן שביניהם, ולקבל גישה לידע, לחינוך ולאמצעים שיאפשר להן להשתמש בזכויות אלו;
- (ו) זכויות וחובות שוות בעניין אפוטרופסות, פיקוח, נאמנות ואימוץ ילדים, או מוסדות דומים, מקום שמושגים אלה קיימים בחקיקה הלאומית; בכל מקרה יהיה עניינם של הילדים בעל חשיבות עליונה;
- (ז) זכויות אישיות שוות כבעל וכאישה, לרבות הזכות לבחור שם משפחה, מקצוע ותעסוקה;
- (ח) את אותן זכויות לשני בני הזוג בהתייחס לבעלות, רכישה, ניהול, טיפול, הנאה והעברה של רכוש, בלא תמורה או בעבור תשלום.

2. לא יהא תוצא חוקי לאירוסי ילד ונישואיו, ותינקט פעולה ככל שיידרש, לרבות חקיקה, כדי לקבוע גיל מינימום לנישואים ולעשות את רישום הנישואין במרשם רשמי לחובה.

הערה

חיים ציבוריים ופרטיים

11. היסטורית, הפעילות האנושית בחיים הציבוריים והפרטיים נתפסה באורח שונה והוסדרה בהתאם. פעילויותיהן של נשים, שבאורח מסורתי מילאו תפקידים במרחב הפרטי או הביתי, נחשבו זה מכבר לנחותות בכל החברות.

12. כיוון שלפעילויות אלה ערך רב התורם להישרדות החברה, לא יכולה להיות הצדקה כלשהי להחלת חוקים או מנהגים שונים ומפלים ביחס אליהן. דוחות של מדינות שהן צד לאמנה חשפו כי במדינות מסוימות עדיין אין שוויון דה־יורה. בשל כך נמנעות מנשים גישה שווה למשאבים והאפשרות ליהנות ממעמד שווה במשפחה ובחברה. בנוסף, כל החברות, אף במקומות שיש בהם שוויון דה־יורה, מייחסות לנשים תפקידים שונים, הנחשבים לנחותים יותר. בדרך זו מופרים עקרונות הצדק והשוויון, המעוגנים במיוחד בסעיף 16 וכן בסעיפים 2, 5 ו־24 לאמנה.

צורות שונות של משפחה

13. צורת המשפחה ומושג המשפחה עשויים להיות שונים ממדינה למדינה, ואף בין מחוזות בתוך מדינה. תהיה צורת המשפחה אשר תהיה, ויהיו שיטת המשפט, הדת, המנהגים או המסורות במדינה אשר יהיו, היחס לנשים במשפחה הן בפני החוק והן במרחב הפרטי חייב לעלות בקנה אחד עם עקרונות השוויון והצדק לכל בני האדם, כפי שמחייב סעיף 2 לאמנה.

נישואין פוליגמיים

14. דוחות של מדינות שהן צד לאמנה חושפים גם כי בכמה ארצות נהוגה פוליגמיה. נישואין פוליגמיים מנוגדים לזכותה של אישה לשוויון עם גברים, והשלכותיהם הרגשיות והכלכליות עליה ועל התלויים בה עלולות להיות חמורות כל כך שראוי לעודד להימנע מהם ולאסור עליהם. הוועדה מציינת בדאגה כי מדינות מסוימות, שחוקותיהן מבטיחות זכויות שוות, מתירות נישואין פוליגמיים בהתאם לדין האישי או לחוק המנהגי. הדבר מפר את זכותן החוקתית של נשים ומהווה הפרה של הוראות סעיף 5 (א) לאמנה.

סעיף 16 (1) (א) ר-ב

15. בעוד רוב המדינות מדווחות כי חוקת המדינה וחוקיה עומדים בדרישות האמנה, במציאות, מנהגים, מסורות ואי-אכיפה של חוקים אלה עומדים בניגוד לה.

16. לזכותה של אישה לבחור בן זוג ולבוא בברית הנישואין באורח חופשי יש תפקיד מרכזי בחייה ובכל הנוגע לכבודה ולשוויון שלה כבת אנוש. בחינת דוחות של מדינות שהן צד לאמנה חושפת כי יש מדינות המתירות נישואין בכפייה או נישואין מחדש בכפייה, מכוח מנהגים, אמונות דתיות או מוצא אתני של קבוצות מסוימות של אנשים. מדינות אחרות מתירות להסדיר את נישואיה של אישה עבור תשלום או הטבות, ויש מדינות שבהן עוניין של נשים מאלצן להינשא לאזרחים זרים לצורך ביטחון כלכלי. למעט הגבלות סבירות המבוססות למשל על גילה הצעיר של אישה או על קרבת הדם שלה לבן הזוג, יש להגן בחוק על זכותה של אישה לבחור מתי, האם ולמי תינשא ולאכוף זכות זו באמצעותו.

סעיף 16 (1) ג

17. בחינת דוחות של מדינות שהן צד לאמנה מגלה כי מדינות רבות עיגנו בשיטת המשפט שלהן את הזכויות והחובות של בני זוג נשואים תוך הסתמכות על יישום עקרונות המשפט המקובל, חוקי הדת או החוק המנהגי, ולא על-ידי ציות לעקרונות המופיעים באמנה. לגוונים שונים אלה בחוק ובדפוסי התנהלות הנוגעים לנישואין יש קשת רחבה של השלכות עבור נשים, והם תמיד מגבילים את זכותן לשוויון במעמד ובאחריות במסגרת הנישואין. הגבלות כאלה מובילות לעתים מזומנות לכך שהבעל זוכה למעמד של ראש המשפחה ומקבל ההחלטות העיקרי, ולפיכך הן מנוגדות להוראות האמנה.

18. זאת ועוד, על-פי רוב, זוגיות דה-פקטו אינה זוכה לשום הגנה חוקית. נשים החיות במערכות יחסים כאלה זכאיות למעמד שווה מול גברים הן בחיי המשפחה והן בשותפות בהכנסה ובנכסים המוגנים בחוק. נשים כאלה צריכות לחלוק זכויות וחובות באורח שווה עם גברים לצורך גידול ילדים והטיפול בהם ובבני משפחה תלויים אחרים.

סעיף 16 (1) (ד) ר-ו)

19. כפי שנקבע בסעיף 5 (ב), רוב המדינות מכירות באחריותם המשותפת של בני זוג לטיפול בילדים, להגנה עליהם ולפרנסתם. העיקרון שלפיו "יהיה עניינם של הילדים בעל חשיבות עליונה" נכלל באמנה לזכויות הילד (החלטת העצרת הכללית של האו"ם 44/25, נספח) ונראה כי כיום הוא מקובל באופן אוניברסאלי. אולם בפועל, מדינות מסוימות אינן מקיימות את העיקרון של הענקת מעמד שווה להורי הילדים, ביחוד כאשר אינם נשואים. ילדים לזוגיות כזו אינם נהנים תמיד ממעמד שווה לזה של אלה שנולדו במסגרת נישואין, ובמקרים רבים, כאשר האם גרושה או חיה בנפרד, האב אינו חולק באחריות לטיפול בילדיהם, להגנה עליהם ולפרנסתם.

20. את הזכויות והחובות המשותפות המבוטאות באמנה יש לאכוף כחוק ובאורח הולם באמצעות מושגים משפטיים של אפוטרופסות, פיקוח, נאמנות ואימוץ ילדים. על מדינות שהן צד לאמנה להבטיח כי על-פי חוקיהן שני בני הזוג חולקים זכויות וחובות שווים ביחס לילדיהם, מבלי להתחשב במעמדם המשפחתי ובין אם הם חיים ביחד עם ילדיהם בין אם לאו.

סעיף 16 (1) (ה)

21. אחריותן של נשים ללדת ילדים ולגדלם משפיעה על זכות הגישה שלהן לחינוך, לתעסוקה ולפעילויות אחרות הקשורות להתפתחותן האישית. היא אף מטילה על נשים נטל עבודה לא שוויוני. למספרם של הילדים ולמרווח הזמן ביניהם יש השפעה דומה על חייהן של נשים והם משפיעים גם על בריאותן הגופנית והנפשית, כמרגם על זו של ילדיהן. מסיבות אלה, נשים זכאיות להחליט על מספר הילדים שלהן ועל מרווח הזמן ביניהם.

22. דוחות מסוימים חושפים דפוסי כפייה עם השלכות חמורות על נשים, כגון כפייה של הריונות, של הפלות ושל עיקור. אף שראוי כי ההחלטות בדבר הבאתם של ילדים לעולם, או הימנעות מכך, יתקבלו תוך התייעצות עם בעל או בן זוג, אסור שהן יוגבלו על-ידי בעל, הורה, בן זוג או הממשלה. כדי לקבל החלטה המבוססת על ידע בנוגע לאמצעי מניעה בטוחים ומהימנים, על נשים לקבל מידע בנוגע לאמצעי מניעה ולשימוש בהם, ויש לוודא שתהיה להן גישה לחינוך מיני ולשירותי תכנון משפחה, כפי שנקבע בסעיף 10 (ח) לאמנה.

23. מוסכם על הכול כי בריאותם, התפתחותם ורווחתם של כל בני המשפחה משתפרות כאשר זמינים באופן חופשי אמצעים הולמים להסדרה מרצון של הפוריות. זאת ועוד, שירותים כאלה משפרים את איכות החיים הכללית ואת בריאות האוכלוסייה, והסדרה מרצון של הגידול באוכלוסייה מסייעת לשימור הסביבה ולהשגת פיתוח כלכלי וחברתי בר קיימא.

סעיף 16 (1) (ז)

24. משפחה יציבה היא כזו המבוססת על עקרונות השוויון, הצדק וההגשמה העצמית עבור כל בן משפחה. לפיכך, לכל אחד מבני הזוג צריכה לעמוד הזכות לבחור במקצוע או בתעסוקה המתאימה ביותר ליכולות, לכישורים ולשאיפות שלו או שלה, כפי שנקבע בסעיף 11 (א) ו-(ג) לאמנה. זאת ועוד, לכל אחד מבני הזוג צריכה לעמוד הזכות לבחור את שמו, ולשמר בכך את עצמיותו ואת זהותו בקהילה ולהבחין את עצמו מחברים אחרים בקהילה. כאשר אישה מחויבת על-פי חוק או מנהג לשנות את שמה עם נישואיה או עם פירוקם, נשללות ממנה זכויות אלה.

סעיף 16 (1) (ח)

25. הזכויות המעוגנות בסעיף זה חופפות ומשלימות לאלה שבסעיף 15 (2), שבו מוטלת על המדינה חובה להעניק לנשים זכויות שוות לכרות חוזים, להצטרף לחוזים ולנהל רכוש.

26. סעיף 15 (1) מבטיח לנשים שוויון בפני החוק לגברים. הזכות להיות בעליו של רכוש, לנהל אותו, ליהנות ממנו ולהעביר אותו ממלאת תפקיד מרכזי בזכותה של אישה ליהנות מעצמאות כלכלית, ובארצות רבות יש לה חשיבות גורלית באשר ליכולתה להתפרנס ולספק דיור ותזונה הולמים לעצמה ולמשפחתה.

27. בארצות שבהן מיושמות תכניות של רפורמה חקלאית או של חלוקה מחדש של אדמות בקרב קבוצות ממוצא אתני שונה, יש להקפיד על זכותן של נשים לחלוק קרקע שחולקה מחדש באופן זה באורח שווה עם גברים, יהיה אשר יהיה מעמדן המשפחתי של נשים אלה.

28. ברוב הארצות, חלק ניכר מהנשים רווקות או גרושות, ורבות מהן נושאות באחריות הבלעדית לתמיכה במשפחה. כל אפליה בחלוקת רכוש המתבססת על ההנחה כי הגבר לבדו נושא באחריות לכלכל את האישה והילדים במשפחתו וכי

הוא מסוגל לעמוד באחריות זו ויעשה כך באורח אחראי היא בלתי מציאותית בבירור. עקב כך, כל חוק או מנהג המעניקים לגברים את הזכות לחלק גדול יותר ברכוש בתום נישואין או מערכת יחסים בפועל, או עם מותו של קרוב משפחה, הם מפלים ותהיה להם השפעה חמורה על יכולתה המעשית של אישה להתגרש מבעלה, לכלכל את עצמה או את משפחה ולחיות בכבוד כאדם עצמאי.

29. יש להבטיח את כל הזכויות הללו מבלי להתחשב במעמדה המשפחתי של האישה.

רכוש המשפחה

30. ישנן מדינות שאינן מכירות בזכותן של נשים לבעלות על חלק שווה ברכוש עם הבעל במסגרת נישואין או מערכת יחסים בפועל וכאשר הנישואין או מערכת היחסים באים אל קצם. מדינות רבות מכירות בזכות זו, אך בפועל יכולתן של נשים לממש אותה עלולה להיות מוגבלת בשל תקדימים משפטיים או מנהג.

31. אף כאשר זכויות משפטיות אלה מוענקות לנשים, ובתי המשפט אוכפים זאת, רכוש הנמצא בבעלותה של אישה במסגרת נישואין או לאחר גירושין עשוי להיות מנוהל בידי גבר. במדינות רבות, לרבות אלה שבהן קיים משטר של בעלות משותפת על רכוש, אין שום דרישה חוקית להיוועץ באישה כאשר נמכר רכוש בבעלות משותפת של הצדדים במהלך נישואין או מערכת יחסים בפועל ואף לא כאשר הוא מועבר בדרך אחרת. הדבר מגביל את יכולתה של אישה לשלוט בהעברת רכוש או בהכנסה שהוא מניב.

32. במדינות מסוימות מושם דגש מיוחד בעת חלוקת רכוש המשפחה על תרומות כספיות לרכוש שנצבר במהלך נישואין, ורק חשיבות מועטה מיוחסת לתרומות אחרות, כגון גידול הילדים, טיפול בבני משפחה מבוגרים וביצוע מטלות משק הבית. לעתים מזומנות, תרומות כאלה של האישה, שטבען אינו כספי, מאפשרות לבעל להשתכר ולהגדיל את הנכסים. תרומות כספיות ולא כספיות צריכות לקבל משקל שווה.

33. בארצות רבות, רכוש שנצבר במסגרת מערכת יחסים בפועל אינו זוכה בחוק ליחס זהה לזה שלו זוכה רכוש שנצבר במסגרת נישואין. באופן קבוע, אם מערכת היחסים באה אל קצה, האישה מקבלת חלק קטן משמעותית מזה שמקבל בן זוגה.

יש לבטל חוקים ומנהגים הנוגעים לרכוש ואשר מפלים בדרך זו לרעה נשים נשואות או שאינן נשואות, עם ילדים או בלעדיהם, ולעודד להימנע מקיומם של חוקים ומנהגים כאמור.

ירושה

34. דוחות של מדינות שהן צד לאמנה צריכים לכלול הערה בדבר ההוראות החוקיות או המנהגיות הנוגעות לדיני הירושה המשפיעים על מעמדן של נשים, בהתאם למה שנקבע באמנה ובהחלטה 884D (XXXIV) של המועצה הכלכלית חברתית, שבה המליצה המועצה כי מדינות יודאו שגברים ונשים בדרגת קרבה שווה לאדם שהלך לעולמו יהיו זכאים לחלקים שווים בעיזבון ולמעמד שווה בסדר הירושה. הוראה זו לא יושמה באופן מלא.

35. החוק והמנהג בארצות רבות בכל הנוגע לירושה ולרכוש מובילים לאפליה חמורה לרעת נשים. בשל יחס לא שווה זה, נשים זכאיות לקבל חלק קטן יותר מרכושו של הבעל או האב בעת מותו לעומת אלמנים ובנים. במקרים מסוימים, נשים מקבלות זכויות מוגבלות בלבד, רק בפיקוח, וזכות רק להכנסה מרכוש המנוח. לעתים מזומנות, זכויות הירושה של אלמנות אינן משקפות את עקרון הבעלות השווה על רכוש שנצבר במהלך הנישואין. הוראות כאלה עומדות בניגוד לאמנה ויש לבטלן.

סעיף 16 (2)

36. הצהרת וינה ותכנית הפעולה שאומצה על-ידי הוועידה העולמית לזכויות האדם, שהתכנסה בווינה מ-14 ועד 25 ביוני 1993, מעודדות מדינות לבטל חוקים ותקנות קיימים ולבער מנהגים ודפוסי פעולה המפלים לרעה ילדות ומזיקים להן. סעיף 16 (2) והוראות האמנה בדבר זכויות הילד אוסרים על מדינות שהן צד לאמנה להתיר נישואין בין אנשים שלא הגיעו לגיל הבגרות או לתת תוקף לנישואין כאמור. בהקשר של האמנה לזכויות הילד, "ילד פירושו כל יצור אנוש מתחת לגיל שמונה עשרה, בלתי אם נקבע גיל הבגרות קודם לכן על-פי הדין החל על הילד". למרות הגדרה זו, ונוכח הוראות הצהרת וינה, הוועדה סבורה כי גיל המינימום לנישואין צריך לעמוד על 18 שנה הן עבור גברים והן עבור נשים. כאשר גברים ונשים נישאים, הם מקבלים על עצמם אחריות חשובה. בשל כך, אין להתיר נישואין לפני שהם

מגיעים לבגרות וליכולת פעולה מלאות. על-פי ארגון הבריאות העולמי, כאשר קטינים, ובייחוד ילדות, נישאים והופכים להורים, הדבר עשוי להשפיע לרעה על בריאותם, והשכלתם נפגעת. עקב כך, מוגבלת עצמאותם הכלכלית.

37. הדבר לא רק פוגע בנשים באופן אישי אלא גם מגביל את התפתחות כישוריהן ואת עצמאותן ומצמצם את גישתן לתעסוקה, ובכך משפיע לרעה על משפחותיהן ועל קהילותיהן.

38. מדינות מסוימות קובעות גיל נישואין שונה לגברים ולנשים. יש לבטל הוראות כאלה, כיוון שהן מבוססות על ההנחה השגויה שקצב ההתפתחות האינטלקטואלית של נשים שונה מזה של גברים, או ששלב ההתפתחות הגופנית והאינטלקטואלית שלהן בעת הנישואין אינו חשוב. בארצות אחרות מותרים אירוסין של נערות או התחייבויות של בני משפחה בשמן. צעדים כאלה מנוגדים לא רק לאמנה, אלא גם לזכותה של אישה לבחור את בן זוגה באורח חופשי.

39. על מדינות שהן צד לאמנה אף לחייב רישום של כל נישואין, בין אם נערכו באופן אזרחי ובין אם על-פי מנהג או חוק דתי. בכך יכולה המדינה להבטיח ציות לאמנה ולדאוג לשוויון בין בני הזוג, לגיל מינימום לנישואין, לאיסור על ביגמיה ופוליגמיה ולהגנה על זכויות ילדים.

המלצות

אלימות נגד נשים

40. בבואה לבחון את מקומה של אישה בחיי המשפחה, הוועדה מבקשת להדגיש כי להוראותיה של המלצה כללית 19 (המושב ה-11) בנוגע לאלימות נגד נשים יש חשיבות רבה בכל הנוגע ליכולתן של נשים ליהנות מזכויות ומחירויות בתנאים שווים לאלה של גברים. הוועדה מפצירה במדינות שהן צד לאמנה לציית להמלצה כללית זו כדי להבטיח כי נשים יהיו חופשיות מאלימות המבוססת על מגדר, הפוגעת כה קשה בזכויותיהן ובחירויותיהן כפרטים, וזאת הן בחיים הציבוריים והן בחיי המשפחה.

הסתייגויות

41. הוועדה ציינה בדאגה את מספר המדינות שהסתייגו מכל סעיף 16 או מחלקו, בייחוד כאשר ישנה הסתייגות גם באשר לסעיף 2, בטענה שהציות לו עשוי להתנגש

עם התפיסה המקובלת של המשפחה, המבוססת בין היתר על אמונות תרבותיות או דתיות או על מעמדה הכלכלי או הפוליטי של הארץ.

42. רבות מהארצות הללו דוגלות במבנה פטריארכאלי של משפחה, שבה מוצב אב, בעל או בן בעמדה של יתרון. במדינות מסוימות, שבהן שולטות דעות פונדמנטליסטיות או דעות קיצוניות אחרות, או שקשיים כלכליים עודדו בהן חזרה לערכים ולמסורות ישנים, חלה התדרדרות חדה במעמדן של נשים במשפחה. מדינות אחרות, שבהן יש הכרה בכך שחברה מודרנית תלויה לצורך התפתחותה הכלכלית ולרווחת כל הקהילה בשיתופם של כל הבגירים באורח שווה מבלי להתחשב במגדר, מעודדות יותר ויותר לזנוח איסורים אלה כמו גם רעיונות ריאקציונריים או קיצוניים.

43. בייחוד בהתאם לסעיפים 2, 3 ו-24, הוועדה דורשת כי כל המדינות שהן צד לאמנה יתקדמו בהדרגה לשלב שבו, בזכות העידוד הנחרץ שלהן לזנוח רעיונות בדבר אי-שוויון של נשים בבית, כל מדינה תסיר את הסתייגותה, בייחוד לסעיפים 9, 15 ו-16 לאמנה.

44. על מדינות שהן צד לאמנה לעודד בנחרצות את זניחתו של כל רעיון בדבר אי-שוויון של נשים וגברים הזוכה לביטוי בחוקים או בדינים דתיים או אישיים או במנהגים, ולהתקדם לשלב שבו יוסרו הסתייגויות, בייחוד ביחס לסעיף 16.

45. הוועדה מציינת, על סמך בחינתם של דוחות תקופתיים ראשוניים ושל דוחות תקופתיים שהוגשו לאחר מכן, כי במדינות מסוימות שאשררו את האמנה או הצטרפו אליה ללא הסתייגויות, חוקים מסוימים, ובייחוד אלה העוסקים במשפחה, למעשה אינם עולים בקנה אחד עם הוראות האמנה.

46. חוקיהן עדיין מכילים אמצעים רבים המפלים נשים לרעה על סמך נורמות, מנהגים ודעות קדומות חברתיות-תרבותיות. מדינות אלה, בשל מצבן הספציפי ביחס לסעיפים הללו, מקשות על הוועדה להעריך את מעמדן של נשים ולהבינו.

47. הוועדה מבקשת, בייחוד על סמך סעיפים 1 ו-2 לאמנה, כי מדינות אלה ישקיעו את המאמצים הנחוצים כדי לבחון את המצב בפועל ביחס לסוגיות וכדי לנקוט את האמצעים הנחוצים בנוגע לחוקי המדינה המכילים עדיין הוראות המפלות נשים לרעה.

דוחות

48. תוך הסתייעות בהערות שבהמלצה כללית זו, על המדינות לציין בדוחותיהן:

- א. לאיזה שלב הגיעה המדינה בהתקדמותה לסילוק כל ההסתייגויות מהאמנה, ובייחוד הסתייגויות מסעיף 16;
- ב. האם חוקיהן עולים בקנה אחד עם עקרונות הסעיפים 9, 15 ו-16 והיכן נפגעים הציות לחוק או לאמנה מסיבות של דת או דיני משפחה או מנהג.

חקיקה

49. כאשר הדבר נחוץ לצורך הציות לאמנה, ובמיוחד לצורך הציות לסעיפים 9, 15 ו-16, על מדינות שהן צד לה לחוקק חוקים ולאכוף חוקים.

עידוד הציות לאמנה

50. בעזרתן של ההוראות שבהמלצה הכללית הנוכחית, וכנדרש בסעיפים 2, 3 ו-24, על מדינות שהן צד לאמנה לנקוט אמצעים שמטרתם לעודד ציות מלא לעקרונות האמנה, בייחוד כאשר דין דתי או אישי או מנהגים מתנגשים עם עקרונות אלה.

* כלול במסמך A/47/38.